

# MÜSTAKİL TOPLU KONUT CEPHELERİNDE FARKLI MALZEME KULLANIMI VE FARKLI YORUMLARLA KİMLİK-KİMLİKSİZLİK VE KİŞİLEŞTİRME

Uğurtan AYBAR\*, Aysu BAŞKAYA\*\* ve  
Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Mimarlık Bölümü 4. Sınıf Öğrencileri

*\*Gazi Üniversitesi Müh. Mim. Fak. Mimarlık Bölümü Doktora öğrencisi*

*\*\*Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Öğretim Üyesi  
aysubas@gazi.edu.tr*

Bu makalede son yirmi yıl içerisinde Ankara’da inşa edilmiş bazı müstakil toplu konut kullanımının kullanım sürecince yapmış olduğu değişikliklerden dış cepheye yansıyanları ‘kimliklendirme’, başka bir deyişle ‘sosyal sembolizm’ başlığı altında tartışılacaktır. Çalışmada amaç ‘kullanımdan kaynaklanan’ ve tamamen ‘estetik kaygı’ ile gerçekleştirilen müdahalelerde kullanılan malzeme ve yorumları değerlendirmeye yöneliktir. Kullanımdan kaynaklanan müdahaleler mekansal ve teknik sorunları çözmeye yöneliktir (genişletilmiş girişler, kapatılarak içe katılmış balkonlar ve çatı terasları, yükseltilmiş bahçe duvarları, veranda ekleri ve kaplanmış cepheler). Stüdyo çalışması ile bu müdahalelerin nedenleri öğrenildikten sonra egemenlik alanı, iletişim-komşuluk, mahremiyet gibi problemler göz önünde bulundurularak yeni öneriler “Çeşitlilik İçinde Uyum” teması birlikteliğinde geliştirilmeye çalışılmıştır. Bunu yaparken estetik kaygı ile yapılmış; seçilen malzemede kullanılan renk, doğrama değişikliği gibi müdahaleler de göz önünde bulundurulmuştur. Bütün bu uygulamalarda kullanılan malzemelerin fonksiyonel olduğu kadar, sembolik bir anlamı olduğuna inanılmaktadır. Öğrenciler tarafından hazırlanan dijital örneklemelerde malzemenin bir anlamı olabileceği kullanılan tuğla, ahşap, taş, beton, gibi malzemelerle tartışmaya sunulmuştur. Uyum, anlam birlikteliğinde sorgulanırken, monoton-kimliksiz ve karmaşık-kimliksiz yapılanmalara alternatif çözümler önerilmiştir.

## GİRİŞ

Bugüne kadar malzeme çoğunlukla göz ardı edilmiş bir konu olarak kalmış, strüktür ön planda tutulmuştur. Halbuki mimarlığın tarihi geçmişi aynı zamanda malzemenin de gelişimini içermektedir; yeni malzemelerin keşfi, yeni yapım teknikleri veya eski ile olan kombine kullanımlar. Çoğunlukla göz ardı edilmiş olmalarına rağmen, malzemeler aslında mimarlığın başarısızlığı durumunda “günah keçisi” gibidirler. Örneğin modern mimarlığın başarısızlığı brüt betonun soğuk ve karanlık görünümü ile özleştirilmiştir. Buna zıt bir şekilde malzemeler görülmesi istenmeyenleri gizlemek, daha etkili, kaliteli bir görünüm sergilemek amacıyla da kullanılabilirler. Örneğin kalitesiz görüntülü apartman bloklarının mozaik, taş, vb. malzemelerle süslenerek pazarlanması gibi. Burada malzeme belli sosyal sınıfın tercihine cevap verebilmek maksadıyla ticari imajın adeta bir aracı olmuştur.

Bir yüzeyin dokusu, malzemenin yapısında varolan niteliğidir. Ahşap, taş, alçı, seramik, cam, metal, plastik vb. pekçok malzemenin farklı dokusu vardır. Dokusuz bir obje ‘soyut’ olarak görünür, belirli bir dokusu olan obje daha somut ifade oluşturarak diğer objeler arasından kolaylıkla farkedilerek ayrılabilir ve algılanabilir [1]. Malzemedeki kaynaklanan bazı dokusal özelliklerin, mekanın bütün olarak algılanması sonucu daha sıcak (tuğla ve ahşap) veya daha soğuk (metal) bir etki uyandırdığı deneylerle saptanmıştır. Düz dokulu bir yüzey soğuk bir etki yaratırken, pürüzlü bir yüzey sıcak etki yaratmaktadır [2]. Bedenimizin yapılar içi ve çevresindeki hareketi ve uyumu, önemli bir şekilde bedensel duyum, yüzeyin dokusal kalitesi ve karşılaştığımız köşeler tarafından etkilenmektedir. Yumuşak yüzeyler yakın ilişkiye davet ederken, kaba malzemeler (örneğin çekiçlenmiş beton) dikkat gerektirirler. Yumuşak dokulu yüzeyler daha uzakta, sert dokulu yüzeyler daha yakında algılanarak formun boyutunun farklı yorumlanmasına neden olurlar [3].



Atakent Sitesi Çayyolu



Uyum Sitesi Çayyolu



Barış Sitesi Bilkent



Aydınlar Sitesi İncek



Planlamacılar Sitesi  
Beysukent



Irmakkent, Ümitköy



Irmakkent, Ümitköy



Seçkinler Çayyolu

Mimaride malzeme birlikteliğinde doku değişikliği özel durumları ifade eder ve birisinin hareketini yavaşlatıp hızlandırmasına neden olur, girilebilen ve girilemeyen alanları tanımlarlar. Sadece değişen malzeme-doku kompozisyonları kullanılarak, bütün bir hareket koreografisi oluşturulabilir [4]. Malzeme-doku farklılaşması ile mekan içinde yeni mekanlar tasarlanabilir. Bir konutun mahremiyeti, malzeme-doku yardımıyla, kamusal, yarı kamusal ve yarı kişisel alanların tarifleri ile güçlü ve net bir şekilde ifade edilebilir. Dikkati çekmek, bazı aşılamaz durumları ifade etmeye çalışan malzeme-doku zıtlıkları, çok çeşitli ve birbiriyle yarışan bir şekilde kullanıldığında kararsız bir etki yaratabilmektedir.

Malzemenin dili ve anlamı çeşitlilik göstermektedir. Malzeme çok eski çağlardan başlayarak sürekli kullanılmış bütüncü bir eleman olmasının yanı sıra, estetik açıdan da mekanlara katkıda bulunmuştur. Kullanılan farklı malzemeler sahip oldukları renk ve doku ile hislere hitap eder, farklı anlamlar barındırır. Rapoport [5] ve Cooper [6] son 30 yıldır konutun sembolik anlamı konusunda çalışmalar yapmış, kültürel değerler birlikteliğinde, kişisel ve sosyal sembol olarak konutun

fonksiyonunu analiz etmişlerdir. Kullanılış biçimlerine göre tüm malzemeler fonksiyonel işlevlerini yerine getirirken, iletişim işlevini de yüklenmiş ve sembolik bir öge olarak karşımıza çıkmıştır. “Doğru Tasarım” arayışları içinde malzemenin iletişim işlevi, tasarımcılar tarafından doğrudan bir ifade aracı olarak sürekli kullanılmış ve sembolik öge olma işlevini de yüklenmiştir. Yüzeyle kullanılan malzeme ögesi, bütünselliği sağlamanın yanı sıra yapının kimliği konusunda da bize bilgi iletir ve bu özelliği ile kültürel bir iletişim ögesi konumuna gelir.

Teknolojinin gelişmesi, malzemelerin istenilen biçimde işlenmeleri ve dayanımlarının arttırılması yönünde kolaylıklar sağlarken doğal malzemelerin yerini alan pek çok yapay malzemenin de yapılara girmesine neden olmuştur. Plastik ve türevi malzemelerin gelişimi sonucu, yapı elemanlarından yüzey kaplamalarına kadar, hemen hemen tüm uygulamalarda kullanıma imkan veren yapay malzemeler, kullanıcıya sonsuz doku alternatiflerini de beraberinde sunmaktadır. Gelişen teknolojinin günümüz mekanlarına taşıdığı bu çeşitlilik, mimaride yüzey dokusunun dilini oldukça güçlendirmiştir. Günümüz mekanlarında göze çarpan en büyük özellik çok farklı malzemelerin ard arda kullanılmış olmasıdır. Geçmişte olduğu gibi bugün de belirgin bir eğilimden söz etmek çok zordur. Toplumsal, kültürel ve teknolojinin getirdiği değişken koşullar kullanıcıyı dolaylı da olsa etkilemektedir. Bu durum da doğal olarak mekanlarda görüntüsel anlamda bir kaos, yani kimliksizlik oluşturmaktadır.

## **KİMLİK-KİMLİKSİZLİK VE MÜSTAKİL TOPLU KONUT**

Kimliğin tanımı zor bir kavram olduğu tartışmasız bir gerçektir. Sözlükte iki farklı anlama karşılık gelir; birinci anlamı değişen koşul ve durumlara göre bir şeyin değişmez hali ve diğeri tanımı ise diğeri değil sadece bir şey olma halidir [7]. Kimliksiz çevreler de kimlik kadar tanımı zor bir kavramdır. Mimarlık tartışmalarında kimliksiz çevre tanımı da kimlik gibi iki farklı anlamda ifade edilebilir. Bunlardan ilki kullanıcısının katılımı olmadan aynı görüntüyü sergileyen, monoton tekrarlarla oluşmuş çevreler, diğeri ise içinde karmaşıklığı barındıran, biri diğeriinden farklı ama uyumsuz yapılanmış çevrelerdir.

Kimlik grup ve kişisel kimlik ifadesi olarak iki farklı durumu içerebilir. Geleneksel kültürlerden farklı bir şekilde, çağdaş kültürlerde kişisel kimliğin gösterimi daha ön plandadır. Geleneksel kültürlerde kişisel kimliğin konut aracılığı ile gösterimi oldukça önemsiz bir durumdur.

Günümüz yapılanmalarında, kısmen zihinsel kurgularındaki farklılıktan dolayı, tasarımcılar ve kullanıcıların çevreye olan tepkileri ve tercihleri farklıdır. Fakat şüphesiz kullanıcının kimliği tasarımcının kimliğinden çok daha önemlidir. Rapoport tasarımcıların çevrelerine “algısal gerçekler” boyutunda baktıkları (kendi kimlikleri), fakat kullanıcının, sokaktaki adamın çevreye olan tutumunun daha “pragmatik gerçekler” boyutunda, yani fonksiyonel anlamı boyutunda yaklaştıklarıdır. Fakat tasarımcı ve kullanıcının olaya bu iki farklı bakışı birbirinden tamamen ayrı düşünülmemeli, pragmatik gerçeklik için algısal gerçeklik temelinin hazırlanması gerekmektedir. Kullanıcı kendi anlamını yüklemeye başlamadan önce, tasarımcı tarafından bir çerçevenin hazırlanması şarttır. Aslında kooperatif konutlarında tasarımcının sunduğu çok kaba, kısmen tasarımı bitmiş (yarı bitmiş), eklenebilir, değiştirilebilir, ucu açık bir çerçevedir. Kullanıcı, ihtiyaçları, bütçesi ve zevkleri doğrultusunda bunun üzerinden revizyonlara girer.

Kullanıcının çevreyi yorumlaması, kişiselleştirmesi, tasarımcı tarafından önerilen çerçeveye müdahale şeklinde (duvarlar, tavanlar ve döşemeler), yarı-hareketli (veranda, kepenkler, pergolalar, renkler, çatı ve cephe kaplama malzemeleri, pencere-kapı demirleri, posta kutuları, çiçekler, bahçe sınırları, aydınlatma elemanları, v.b.) ve hareketli yapı elemanlarına müdahale şeklinde olabilir. Bu ana strükture yapılan müdahaleler çok sık rastlanmamakla beraber orjinale en büyük darbeyi vurmaktadır. Yarı-hareketli elemanlar kimliklendirme sürecinde en kolaylıkla ve en fazla değişikliğe uğratılan elemanlardır. Rapoport [7] da çevresel iletişimde, yarı-hareketli elemanların daha fazla kullanıldığını belirtmiştir. Çoğunlukla banliyölerde inşa edilen müstakil toplu konut dizileri kimliklendirme serüveninin yaşandığı, kullanıcısının sosyo-ekonomik düzeyi ile ilişkili olarak yaşam biçimi ve tercihlerini ortaya koyduğu en belirgin örneklerdir. Rapoport’un da [8] belirttiği üzere

tasarımcısı tarafından kimliklendirilen apartmanlarda, kişiselleştirmenin minimum da olduğunu veya hiç olmadığını belirtmiştir.

Genel olarak baktığımızda ülkemizde belli miktarlarda konutu bünyesinde barındıran her bir toplu konut kooperatifi, aynı plan ve cephe detaylarını korumayı ekonomik bulmakta ve değişim ancak toprak kotunun konuta uydurulma sürecinde yaşanmaktadır. Böylesine tek tip yapılanan örneklerin kullanıcıları, konutuna taşınır taşınmaz değiştirme-dönüştürme işlemine girişmektedir. Konut kullanıcılarına tanınan bu “esneklik” ancak küçük firmalar eliyle yapılan kooperatiflerde mümkün olabilmekte, büyük firmalar site kurallarını katı bir şekilde aktif kılarak, kullanıcılarına bu konuda çok da şans tanımamaktadır [9]. Küçük firmalar eliyle gerçekleştirilmiş bu toplu konut örneklerinde, çoğu ‘kullanımdan kaynaklanan’ ve bir kısmı tamamen ‘estetik kaygı’ ile müdahaleler gerçekleştirmiştir. Kullanıcı, seçtiği malzemeler ile aynı zamanda çevresini de etkileme çabasıdadır. Konutun tamamlanma aşamasında kullanıcısının tercih ettiği malzemenin kimlik, sosyal sınıf ve yaşam biçimi göstergesi olduğuna inanılmaktadır. Bu görüşü savunan çalışmalar vardır [10].

Kimliklendirme sürecindeki uygulamalarda kullanımdan kaynaklanan müdahaleler önceliği almaktadır. Özellikle mahremiyet ve egemenlik alanı (sınır) tarifi, kamusal ve kişisel alanların belirlenmesi önemlidir. Bu çerçevede müstakil konutun ön ve arkası, yapılan müdahalelerde farklı yorumlanabilmektedir. Bahçenin düzenlenmesi ve bakımı, kullanılan malzeme ve renkler, giriş sundurmasının varlığı, mahremiyet ve sınır tarifini veren elemanların kullanımı, bu elemanların malzeme ve yüksekliklerindeki farklılıklar ve pek çoğu bu farklılığın göstergesidir denilebilir.

Kimliklendirme pozitif veya negatif olabilir. Negatif kimlik bir ayıp olarak nitelenir. Kişiselleştirmeye temel bazı mimari ve idari kararlarla kapalı toplu konut projelerinde yaşayan kullanıcılar için bu değiştirilemez monoton çevrelerde yaşamak negatif kimliğin bir başka boyutudur [11]. Dışa gösterimin kısıtlı olduğu bu tür çevrelerde, kimlik ve iletişim daha çok yarı-hareketli ve hareketli elemanlarla verilmeye çalışılır. Bu toplu konut sunumlarında önemli bir eleman olarak bahçenin varlığı, kişiselleştirme duygusunu dürtükleyen ve buna olanak tanıyan bir eleman olarak önemlidir [12]. Bunun sonucu olarak genişletilmiş girişler, kapatılmış balkonlar, eklenmiş verandaları görmek mümkündür.

Bilindiği üzere üst sosyo-ekonomik düzeye (ÜSD) sahip kullanıcıların, bu müdahale sürecindeki tutumu (kullanılan malzeme ve teknoloji) ekonomik özgürlükten dolayı, orta sosyo-ekonomik düzey (OSD) kullanıcılarına kıyasla farklı olabilmektedir. Fakat her iki grubun uygulamalarında da kimliksizlik söz konusudur. OSD kullanıcısı düşük kalite malzeme ve işçilik ile bu kimliksizliğe katılımda bulunurken, ÜSD kullanıcısı ise adeta kontrolden çıkmış “çılginca” olarak tanımlanabilecek uygulamalarıyla, orijinalin tanınmadığı bir boyutu gündeme getirmektedirler. Halbuki orijinal karmaşıklık içinde uyumu bize hissettirebilmek kaçınılmaz bir gereklilik gibi görülmektedir.

Brand’ında belirttiği üzere [13] *uygulama bütçeyi takip eder (form follows funding)*. Şayet kullanıcılar harcamak için paraları varsa, önce harcama içgüdülerini gidermek maksadıyla, sonra da varlıklarının bir göstergesi olarak bu parayı harcayacaklardır. Fakat Brolin’in de ifade ettiği gibi çok fazla değişen yapılanmış çevreler başarısızlığa mahkumdurlar [14]. Bu durum uyumsuzluğun, başka bir deyişle negatif kimliğin bir göstergesidir denilebilir [15].

Bu çalışmada öncelikle yarı bitmiş olarak kullanıcılarına sunulan müstakil toplu konutların dış cephesinde, kullanıcısı tarafından seçilerek uygulanan malzemeler neticesindeki uygulamalar fotoğraflar yardımıyla belgelenecektir. Gazi Üniversitesi öğretim elemanları Aysu Başkaya ve Uğurtan Aybar tarafından yürütülen dördüncü sınıf seçme dersinde ele alınan bu çalışmada, öğrencilerden 2-3 kişilik gruplara ayrılarak kendilerine müstakil toplu konut örnekleri bulmaları istenmiştir. Her grubun bulmuş olduğu örnek dersin hocaları tarafından onaylandıktan sonra, öğrenci grupları tarafından fotoğraf çekimi ve sözlü görüşebilme konusunda kooperatif / site yönetiminden izin alınmış, toplu konutun genel yerleşim planı ve müstakil kat planları yönetimden temin edilmiştir.

Adeta bir gazeteci gibi, grup elemanları kullanıcılarla sözlü görüşmelerle ‘kullanımdan kaynaklanan’ uygulamaları ayırt etmeye çalışarak nedenlerini öğrenmeye çalışmışlardır. Sözlü görüşmelerle elde edilmesi istenen bilgiler yapılan değişikliklerin nedenleri üzerinedir. Buna göre kapatılan ve içe katılan çoğu çatı teraslarının iç mekan yetersizliğinden dolayı değil, alttaki odanın ısı kaybını kesme maksatlı olarak uygulandığı; bunun yanısıra eklenen ana giriş önü kapalı sundurmasının iç mekanda giriş holü çözümünün yetersizliğinden kaynaklandığı; köşe dairelerin sağır yan-dış duvarlarına açılan pencerelerin karanlık iç mekanları aydınlatmak maksatlı olduğu; kapatılan balkonların kışın çamaşır kurutacak korunaklı bir yer arayışından kaynaklandığı; eklenen verandaların görsel mahremiyetin kısmen sağlandığı, korunaklı yarı-kişisel bir yer arama endişesiyle uygulandığı; yükseltilem bahçe duvarlarının görsel mahremiyeti sağlamak maksatlı olduğu öğrenilmiştir. Bu uygulamalardan bazılarının başka sorunları gündeme getirmesi nedeniyle fonksiyonunu yitirdiği görülmüştür. Örneğin kuzey avrupa ülkeleri’nde sıklıkla kullanılan şeffaf kapalı oturmalar (conservatory) yazın ısınma ile sera etkisi yapmakta ve şık bambu mobilyaları ile mekan boş bırakılmaktadır.

Katılımcı öğrencilerden tüm bu kullanım değerlerini göz önünde bulundurarak yapı örneklerini yorumlamaları ve dijital teknoloji yardımıyla bu yorumlarını sunmaları istenmiştir. Örnekler; “Çeşitlilik İçinde Uyum” teması çerçevesinde geliştirilmiştir. Çalışmada uygulanan yöntemin amacı; eleştirel yorumla son sınıf mimarlık öğrencilerinin çevreyi analiz etme becerilerini geliştirmektir. Buna göre çalışılan bazı siteler ve öğrenci grupları aşağıdaki gibidir:

## DEĞERLENDİRME

Malzemenin doğasından kaynaklanan sembolik anlamların ifadeleri ardından tarif edilmeye çalışılan toplu konutta kimlik ve kimliksizlik sorunsalını, bu makale kapsamında ele alınan çalışmalara indirgeyerek değerlendirdiğimizde farklı yorumlar yapılabilmektedir.

Bugün pek farkında olmasak da müstakil toplu konutun kimliklendirme sürecinde kullanılan klasik kolonlar, giriş sundurmaları, payandalar, şeffaf oturmalar, ahşap verandalar, çatı pencereleri, levha çatı-cephe kaplamaları ve diğerleri kullanıcısının statüsü konusunda bizlere bilgi sunarken, zaman içerisinde “banliyö konut” imajını bizlere çağrıştıracaktır. Her ne kadar bu uygulamalardan bazıları geleneksel kültürümüzden alıntılar olsa da, başka kültürlerden alıntılara da rastlamak mümkündür. Belirtilen bu hatırlatmalar yalı baskısı kaplaması gibi sadece genel müdahaleler değil, detay çözümlerinde de görülmektedir. Örneğin geleneksel türk evinin kadının mahremiyeti endişesiyle pencere önüne getirdiği ahşap kafes çözüm, bugün metal ile benzeterek verilmektedir. Fakat amaç mahremiyet değil, güvenlidir. Benzer bir şekilde taş pencere söveleri, gelenekselin ahşap pervazlı pencerelerine analogidir. Buradaki tutumlar, post-modernist tavrın bir başka yorumu şeklinde ele alınabilir. Zira kültürlerin zaman içerisinde kendi kültürlerinden olduğu kadar, başka kültürlerle ait elemanlardan bazılarını benimseyerek mimarilerinde kullandıkları bilinmektedir. Fakat başka kültürlerle ait bu elemanlardan çoğu bir süre sonra içeriği doldurulamayarak, eskiyip önemlerini ve anlamlarını yitirirken, çok azı da uzun yıllar o kültürün bünyesinde barınabilmiş, sürekliliği sağlanabilmiştir.

Her ne kadar tarihte yeni malzemelerin keşfi, yeni yapım teknikleri birlikteliğinde ele alınsa da, bu süreçte değişmeyen bir durum malzemenin kendinden kaynaklanan sembolik anlamı üzerinedir. Geçmişte olduğu gibi bugün de ahşap ve tuğla sıcak, yumuşak ve yakın elemanlar olarak, fakat buna zıt bir şekilde metal ve taş soğuk, sert ve uzak elemanlar şeklinde yorumlanmaktadır. Yarı Amerikan evini, fakat çoğunlukla geçmişin ahşap yalı baskılı köşklerini anımsatan ve genel olarak “yalı baskısı” olarak anılan kaplama malzemesi, plastik veya beton alaşımli olsa da sıcak ve sevimli bulunmakta, farklı renklerdeki bitüm veya çelik esaslı çatı kaplama malzemeleriyle “adeta kremalı bir pasta gibi” ifadesiyle nitelenmektedir.



**Öğrenci:** Gülnihal Yıldız

**Site Adı:** Yükselen Sitesi,  
Eryaman III. Etap, Ankara



**Öğrenci:** Ebru Can,  
A. Çağrı Kökçü,  
Segah Sak

**Site Adı:** Beyazgül Sitesi,  
Çayyolu, Ankara



**Öğrenci:** Ülkü Eroğlu

**Site Adı:** Elele Sitesi,  
Batıkent, Ankara



**Öğrenci:** Uğur Bayram  
Sekan Ermiş

**Site Adı:** Atakent Sitesi  
Çayyolu, Ankara

Bu makale ile dile getirilen çalışmaların gelmek istediği nokta, yukarıda da belirtildiği üzere “Çeşitlilik İçinde Uyum”u yakalamaya yöneliktir. Günümüz mimarisi için sunulan malzeme çeşitliliği ve teknolojik imkanlar tartışılmazdır. Bu çeşitlilik, bilinçsiz ve kontrolsüz kullanımlarla kimliksiz ve kişiliksiz bir çevreyi önümüze sunabilir. Halbuki geçmişten bize devredilen, gelenekselin ahşap kaplı

veya tuğla örgülü duvarları, ahşap cumbalı, sağır taş duvarlı, kırmızı kiremit çatılı imajına yakışır bir şekilde, geleceğe bırakacağımız imajları dikkatle sorgulamayız.

## KAYNAKLAR

1. Hesselgren S. Language of Architecture, London: Applied Science Publishers Ltd., 1969: 113.
2. Porter, T. How Architects Visualize, NY: Studio Vista, 1979: 46.
3. Aydınlı S. ; Mekansal Değerlendirmede Algısal Yargılara Dayalı Bir Model, doktora tezi, İstanbul: İ.T.Ü – Fen bilimleri Enstitüsü, 1986: 49.
4. Bloomer, K.C. ve Moore, C.W. Body, Memory, and Architecture, New Haven and London: Yale University Press, 1977: 70.
5. Rapoport, A. House form and culture, Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1959.
6. Cooper, C. The house as a symbol of self, in J. Lang (ed.) Architecture and human behavior, Stroudsburg, PA: Dowden, Hutchinson, & Ross., 1974.
7. Rapoport, A. Identity and Environment: a Cross-cultural Perspective, in Duncan, J. S. (ed.) Housing and Identity : Cross-cultural perspectives, London: Croom Helm Ltd., 1981: 10.
8. Rapoport, A. The Meaning of the Built Environment: A nonverbal communication approach, USA: Univ. of Arizona Press, 1982: 194.
9. Başkaya, A. Ne Devraldık ve Ne Bırakıyoruz?, Bülten, No. 27, 2004: 40-43, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi.
10. Sadalla, E. K. – Sheets, V. L. Symbolism in Building Materials: Self-Presentational and Cognitive Components, Environment and Behavior, Cilt. 25, No. 2, Mart, 1993: 155-180.
11. Rapoport, 1981: 12.
12. Rapoport, 1981: 25
13. Brand, S. How Buildings Learn: What Happens After They're Built, Viking Penguin, 1994: 5.
14. Brolin, B.C. ve Zeisel, J. “Mass Housing: Social Research and Design” Architectural Forum, Cilt. 129, No. 1, 1968.
15. Rapoport, 1981: 22.

## TEŞEKKÜR

Çalışmada emeği geçmiş, fakat projeleri bu makalede yer almayan öğrenci gruplarımıza teşekkür ederiz. Çalışılan site adları ile birlikte öğrenci isimleri şöyledir: Ahu Bingöl ve Belkız Çolakoğlu (Çağdaşlar Sitesi, Batıkent, Ankara); G. Hande Yeşilyurt (Siyasal 2 Sitesi, Batıkent, Ankara); Tuğba Edis, Tuğba Gökdoğan ve Tuğba Çıtak (Beril Sitesi, Ümitköy, Ankara); Hilal Çiğdem ve Neslihan Tokat (Emlak Bankası Konutları, Elvankent, Ankara); Mustafa Özbek, Mehmet Altuner ve Şuayb Yenil (Seçkinler Sitesi, Çayyolu, Ankara); Gül İşlek (İşköy Sitesi, Ankara).